

Stolpersteine ¹

“Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is”

Een zoon van een kruidenier en SDAP-raadslid in de gemeente Beilen beschreef de houding van zijn vader tijdens en na de oorlog. Hij begon: “Als jochie vond ik het maar niks dat mijn vader niet in het verzet had gezeten. Geen nachtelijke tochten met gedropte wapens, geen parachutes op zolder, geen aanslagen op Duitsers. Heldendaden waren er niet.”² Het waren zinnen die mij raakten, omdat ik als kind de bezettingstijd ook romantiseerde, zeker bij het lezen van de vier boeken uit de serie Reis door de Nacht van Anne de Vries. Wat was het allemaal spannend, en goed en fout waren allemaal zo duidelijk.

Inmiddels weet ik dat er ook een heel andere kant is. Verder leven zonder je man, zonder je vader, wiens leven door de Duitse bezetter met zijn Nederlandse handlangers van je werd afgenomen. Alleen nog maar een foto op de schoorsteenmantel en herinneringen. In het dorp, in de buurt is je vader een ‘held’, maar jij moet verder, zonder hem. Het plaatselijk comité Stolpersteine heeft ervoor gekozen struikelstenen in de gemeente Midden-Drenthe te leggen voor die Nederlanders uit deze gemeente die vanwege hun joodse geloof zijn omgebracht en voor hen die gedurende de bezettingstijd het leven werd genomen, omdat zij zich hadden ingezet om andere levens te redden of deelnamen aan activiteiten die de Duitse bezetting ondermijnden.

Patiënten uit Beileroord

Het wegvoeren van een tiental patiënten uit Beileroord was voor hun verplegers een zeer bittere oorlogservaring. Voor hen was het schrijnend te

► Omslag van het eerste deel, De Duisternis in, van Reis door de nacht van Anne de Vries

Altingerweg 1, Beilen

Hier woonden:

Helena Grünebaum, geb. 1890, gedeporteerd 1942, vermoord op 12-10-1942.

Roosje Philippina Horneman, geb. 1869, gedeporteerd 1942, vermoord op 11-12-1942.

Henderika Joosten, geb. 1907, gedeporteerd 1942, vermoord op 12-10-1942.

Annijke Keizer, geb. 1874, gedeporteerd 1942, vermoord op 15-10-1942.

Diana de Leeuw, geb. 1891, gedeporteerd 1942, vermoord op 02-11-1942.

Margaretha Mug, geb. 1910, gedeporteerd 1943, vermoord op 09-07-1943.

Levie Rintel, geb. 1884, gedeporteerd 1943, vermoord op 25-01-1943.

Lena Vegt, geb. 1887, gedeporteerd 1943, vermoord op 25-01-1943.

Julius Wijnberg, geb. 1902, gedeporteerd 1942, vermoord op 31-08-1943.

Bertha van Zuiden, geb. 1858, gedeporteerd 1942, vermoord op 05-11-1942.

Allen werden vanuit Durchgangslager Westerbork gedeporteerd en in Auschwitz vermoord, behalve Julius Wijnberg (in Midden-Europa) en Margaretha Mug (in Sobibor).

constateren, hoe deze Nederlanders werden weggevoerd, omdat hun kerkelijke gezindte 'joods' was en niet Ned. Herv., RK, geref. of geen. In hun medisch dossier en in hun persoonsbewijs stond hun kerkelijke gezindte vermeld. Deze andere godsdienstige gezindte was reden om hen te vervolgen, weg te voeren en te vernietigen.³ Hoe diep kan een mens zinken!

Verzet

In Het Grote Gebod schreef Anne de Vries, één van de leiders van het Beiler verzet: 'Men wordt meestal niet als held geboren, men kan het worden door de omstandigheden.'⁴ Voor velen was het geloof een belangrijke factor, maar dat hoefde niet. Ook niet-gelovigen hebben zich op grond van ideologische opvattingen voor illegale activiteiten ingezet. Het meedoen met een illegale activiteit kwam op je weg. Je kon, je wilde niet weigeren. Om de stap te maken was meer nodig dan welk geloof of welke

ideologie ook: het was meer nog een kwestie van persoonlijkheid, van karakter.

In het gedicht Verzet begint niet met grote woorden omschreef Remco Campert de keuze voor het verzet met de woorden:

**jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet**

Uit *Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3* blijkt dat in deze gemeente 99 personen op één of andere manier bij verzetsactiviteiten waren betrokken. Van deze personen kwam slechts éénderde in vrijheid de oorlog door. 66 Personen werden door de Duitsers gezocht; 24 van hen wisten aan en arrestatie te ontkomen door onder te duiken. Van de 42 gearresteerde personen overleefden dertien mannen de oorlog, vijf van hen werden geëxecuteerd, acht van hen overleefden de kampen niet.

Dertien mannen

Bel, Hendrik - Boxem, Lubbe - Bruulsema, Lambertus -
Dijkema, Willem - Kuiper, Hendrik Christiaan -
Mijnheer, Jacob - Overhand Landberg, Franciskus J.H. -
Schra, Koop - Sevinga, Hendrik - Vroom, Jan -
Westerbeek, Klaas Jouke - Wiegers, Hendrik -
Zwanenburg, Lammert.

Deze dertien mannen verloren hun leven door de vraag die zij zichzelf hadden gesteld te beantwoorden. Hun gezinnen, families, bleven achter met een foto op de schoorsteenmantel en herinneringen.

Voor vijf van deze dertien mannen werden op vrijdag 24 april 2015 Stolpersteine gelegd. In het vervolg van dit artikel wordt over een ieder van hen iets verteld.

- ▶ Boerderij De Strank
- ▶▼ Gezinsfoto. Vanaf links: Lammert Zwanenburg, Wietske, Wobbigje van der Honing en Yntze

Lammert Zwanenburg

Sinds 1928 huurde Lammert Zwanenburg (Schooterland, 22-06-1894 - Westerbork, 19-10-1944), afkomstig uit Friesland, de boerderij De Strank aan de Beilervaart. Hij was één van de grotere boeren in de gemeente en bezat 30 stuks melkvee.

Hij was van gereformeerden huize, een Christen in hart en nieren, niet alleen in het woord, maar ook in de daad, een man die het geloof aan zijn kinderen voorleefde. Dochter Wietske Smit-Zwanenburg zei hierover in een interview in 1988: "Vader zei altijd: "Het is je medemens en die moet geholpen worden." En dat werd gewoon gedaan. Ook de hulp aan joden was voor mijn vader iets vanzelfsprekends. Hij bood die hulp aan uit zijn sterke geloofsovertuiging, en je laat je medemens niet in de steek."

Velen in de gemeenten Beilen, Dwingeloo en Diever kenden de Friese boer aan de Beilervaart, die het waagde om Duitse orders te negeren, de man die in zijn boerderij een schuilplaats bood aan Nederlanders die vanwege hun joodse geloof werden vervolgd, aan bemanningsleden van geallieerde neergestorte vliegtuigen en zelfs gevangenen van het verzet, onder wie Geesje Bleeker.

In de boerderij vonden twee 'veemgerechten', rechtszittingen van de illegaliteit, en vergaderingen van de Knokploeg Noord-Drenthe plaats.

Na Dolle Dinsdag, 5 september 1944, kwamen veel Duitse SD'ers en Nederlandse politiemannen en landwachters die voor de SD werkten uit het bevrijde zuiden en uit het westen van het land naar het noorden, waardoor het aantal SD'ers sterk toenam en daarmee ook de zoektocht en vervolging van verzetslieden.

Op de avond van 19 oktober 1944 zat een groep gevluchte landwachters uit Amsterdam in het café van de plaatselijke NSB-leider in Diever. Deze groep kreeg later de bijnaam 'de Bloedploeg van Norg'. Zij waren lieden die elk besef van menselijkheid kwijt waren.

Onder deze lieden ontstond het idee om Yntze Zwanenburg op te pakken van wie bekend was dat hij onderduikers hielp.

Omstreeks 22.30 uur kwam de groep, op de fiets uit

Diever, bij de boerderij van Zwanenburg aan. Yntze was die avond toevallig niet thuis. De onderduikers werden niet gevonden, wel vonden de landwachters een trommeltje met bonkaarten en foto's van geallieerden. Deze vondst was voor hen reden om Lammert Zwanenburg en zijn dochter Wietske mee te nemen naar het zogenaamde Schultehuis in Diever. Lammert Zwanenburg werd die nacht onder de ogen van zijn dochter zwaar mishandeld.

Op basis van onderzoek in de dossiers van de Bijzondere Rechtspleging kunnen wij veronderstellen dat deze landwachters die nacht een verband hebben kunnen leggen tussen het illegale LO-werk van de familie Zwanenburg, Lambertus Bruulsema, huisarts J.J. Dinkla en van ds. M. Geertsema; de beide laatsten waren woonachtig in Dwingeloo. In de vroege ochtend van 19 oktober 1944 werden deze drie mannen gearresteerd.⁵

Lambertus Bruulsema

Lambertus Bruulsema (Eemster, 04-07-1901 - Westerbork, 19-10-1944) was in Beilen de initiatiefnemer voor de plaatselijke organisatie om hulp aan onderduikers te bieden. Het ging hierbij met name om onderduikers die niet in Duitsland wilden werken.

Bruulsema deed het LO-werk met twee andere mannen, één werkte op het plaatselijk distributiekantoor, de andere op het gemeentehuis. Naarmate het aantal onderduikers toenam, nam ook het aantal LO-medewerkers toe. Vanaf het voorjaar 1944 stakten de activiteiten van de LO-beweging, doordat steeds meer illegale werkers moesten onderduiken. De grootste tegenslag kwam in de vroege morgen van 19 oktober 1944, toen Lambertus Bruulsema werd gearresteerd.

Voor het derde deel over de gemeente Beilen in de jaren 1940-1945 schreef mevrouw Gré Hunse-Bruslema een bijdrage. In de inleiding schreef ik, hoe ingrijpend het oppakken van een vader kan zijn. Zij schreef hoe dat op die vroege morgen van 19 oktober 1944 haar leven voor altijd heeft veranderd. En wat verder in haar tekst: 'Het duurde niet lang of wij hoorden onze vader de voordeur uitgaan. Wij deden het raam open. Nu, na 50 jaar, zie ik nog zijn wat gebogen gestalte het pad aflopen. Hij droeg zijn brandvrije kistje, waar hij zijn persoonlijke papieren in bewaarde, onder de arm. Landwachters liepen om hem heen. Wij riepen: "Dag Pappel!" Het enige wat hij zei was: "Daog," op een toon zo vol verdriet, dat ik nu nog dat ene woord zo duidelijk hoor. Het was de laatste keer dat wij onze vader zagen, maar dat wisten wij toen nog niet.⁶

◀▲ De woning van Lambertus Bruulsema aan de Asserweg

▶▲ Lambertus Bruulsema met zijn beide dochters, links Trijntje, rechts Gré

Lambertus Bruulsema werd die vroege ochtend eveneens naar het schulthuis in Diever gebracht. Hier kwamen vervolgens ook SD'ers uit Assen, van wie een tweetal Nederlandse SD'ers de gearresteerden Zwanenburg en Bruulsema op hardhandige wijze verhoorden.

Het volgende verband dat werd gelegd, was een relatie met ambtenaren van het distributiekantoor te Beilen. Het lag het meest voor de hand dat daar de bonkaarten vandaan kwamen. Men reed nogmaals naar Beilen.

Hendrik Wiegiers

Hendrik Wiegiers (Sleen, 09-11-1921 - Westerbork, 19-10-1944), werkzaam op het distributiekantoor in Beilen, was één van de mannen die ervoor zorgde dat de Beiler LO bonkaarten kreeg. In september 1944 dacht hij wel eens aan onderduiken, maar hij wilde zijn hoogzwangere vrouw en een klein kind niet alleen laten.

Op 19 oktober 1944 werd Hendrik Wiegiers samen met twee andere collega's op zijn werk gearresteerd. De twee collega's werden later op de dag vrijgelaten. Wiegiers werd naar Diever gebracht.

Wiegiers heeft tijdens de onmenselijke verhoren door de Nederlandse SD'ers veel kunnen verzwijgen. Zijn collega's zeiden later: "Oh, als die gepraat had ..."

◀ De woning van Wiegers aan de Linthorst Homanweg

▶ Hendrik Wiegers

Dat gold ook voor Lammert en Wietske Zwanenburg en Lambertus Bruulsema.

Later op die donderdag 19 oktober 1944 werden Lambertus Bruulsema, Hendrik Wiegers en Lammert Zwanenburg naar het crematorium bij Durchgangslager Westerbork gebracht, waar zij door Nederlandse politiemannen, die voor de SD in Drenthe werkten, op bevel van de Duitsers, werden vermoord.⁷

Drie mannen die op enig moment tijdens de bezettingstijd de persoonlijkheid, het karakter en de moed hadden om hun medemens in nood te helpen. Het kwam op hun weg, zij keken niet de andere kant op, maar deden wat hun geloof en hun karakter hun ingaf, gedachtig aan de woorden:

**jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet**

Jan Vroom

Op 16 januari 1945 werd een aan de SD ontsnapte marconist ondergebracht bij de familie Vroom in Drijber. Hij was nauw betrokken geweest bij de geheime zender van de OD die in Hoogeveen op verschillende locaties was geplaatst. Voor deze zender werd een nieuwe plaats gezocht en deze werd gevonden bij de familie Eising op het VAM-terrein. In het huis van Eising bevond zich op dat moment een gevangene van het verzet, Geesje Bleeker, die tot en met 19 oktober 1944 bij de familie Zwanenburg in huis was geweest.

Jan en Geert Vroom rolden van de ene op de andere dag als 'koeriers' het verzet in.

Geesje Bleeker leerde de beide jongens kennen,

▲ De herdenkingssteen voor Bruulsema, Wiegers en Zwanenburg op het kerkhof aan de Torenlaan.

in de buurt, tijdens het schaatsen, maar ook als de mannen die de boodschappen van de codes, die via de geheime zender binnenkwamen, naar Hoogeveen brachten.

Toen begin februari 1945 een geheime zender in Uithuizen werd uitgepeild en opgerold, werd de marconist gearresteerd. Op het Scholtenhuis aan de Grote Markt in Groningen werd hij op onmenselijke wijze verhoord. Hij sloeg door, waarna de geheime zender in Drijber werd opgerold.

Geesje Bleeker kwam toen voor de tweede keer in

handen van de SD en verraadde de broers Vroom. Jan Vroom werd in Hoogeveen, toen hij een paar illegale werkers wilde waarschuwen, door de SD gearresteerd. Geert Vroom dook onder.

Jan Vroom (Glimmen, 16-01-1920 - Woeste Hoeve, 08-03-1945) belandde in het Huis van Bewaring in Assen.

In de nacht van 7 op 8 maart 1945 werd hij samen met Koop Schra uit Lieving en 26 andere Drentse mannen op transport gesteld. Men zei: "Naar Duitsland." Het werd Woeste Hoeve bij Apeldoorn. Hier werden de 28 Drenthen met 89 andere mannen in de nacht van 6 op 7 maart 1945 door de Duitsers vermoord als represaille voor de mislukte aanslag op Hans Albin Rauter, de hoogste Duitse politiegeneraal in Nederland.⁸

Jacob (Jaap) Mijnheer

Sinds september 1944 waren landwachters actief

◀ *Jacob (Jaap) Mijnheer*

► *Het woonhuis bij de boerderij van de familie Mijnheer aan de Hullen in Drijber. Rechtsboven het raam, waardoor Jaap Mijnheer de landwachters zag aankomen.*

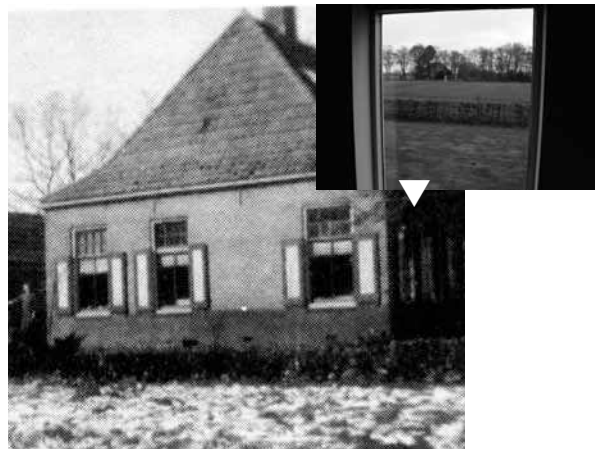

◀▲ *Familie Vroom. Bovenste rij, vanaf links: Max, Alie en Jan. Zittend, vanaf links: Wijk, Roelf Jan Vroom, Lammechien Vroom-Hoving en Geert Hendrik.*

►▲ *Monument Woeste Hoeve*

in het zoeken van onderduikers. Daarbij hielden zij - wij zagen het bij het gevangennemen van Zwanenburg, Bruulsema en Wiechers - zich niet aan gemeentelijke grenzen.

In de kleine Drentse dorpsgemeenschappen was bij velen bekend bij wie wel en bij wie geen onderduikers zaten. Dat was ook bekend bij plaatselijke NSB'ers. Meestal zwegen zij hierover, in enkele gevallen gaven zij een onderduikadres door. Zo werd bij landwachters in de gemeenten Beilen en Westerbork bekend dat zich bij Jacob (Jaap) Mijnheer (Staphorst, 17-11-1905 - Uithuizermeeden,

24-04-1945) in Drijber drie onderduikers bevonden. Op 17 januari 1945 was Jaap Mijnheer in de middag even van het land naar zijn boerderij teruggelopen. In de woonkamer sprak hij met zijn vrouw, zijn handen gebogen over een stoelleuning. Toen hij even naar buiten keek, zag hij over de weg vanaf Mantinge zeven landwachters op de fiets, in hun zwarte pakken met het jachtgeweer over hun schouder, naderen. Hij vluchtte meteen de woning uit, rende naar het stookhok, waar zich één van de onderduikers bevond. Samen renden zij weg naar het onderduikershol dat in het bos achter de boerderij was gegraven. Maar het was al te laat; de landwachters waren al achter de woning en dwongen met hun jachtgeweren de beide mannen terug te keren naar de boerderij. Die avond, omstreeks 19.00 uur, werden Mijnheer en de onderduiker meegenomen naar Westerbork. Via het Huis van Bewaring werd hij op 25 januari 1945 op transport gesteld naar Wilhelmshaven. Hij overleefde de kampen in Duitsland, maar overleed op de terugreis in Uithuizermeeden aan totale uitputting, op 24 april 1945, 70 jaar geleden.⁹ Velen in deze gemeente namen niet deel aan het verzet.

Hebben zij zich geen vraag gesteld, zoals Lammert Zwanenburg, Lambertus Bruulsema, Hendrik Wiegers, Jan Vroom en Jaap Mijnheer dat wel hebben gedaan?

jezelf een vraag stellen daarmee begint verzet

Noten

- 1 Dit artikel is een bewerking van een voordracht, welke voorafgaande aan de legging van vijftien Stolpersteine is gehouden door de auteur.
- 2 Dijkstra, G.J., e.a., Gemeente Beilen 1940-1945, deel 1, Beilen 1995, blz. 43-44.
- 3 Kamphuis, G.H., 'Beileroord 1940-1942', in: Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, jrg. 11, nr. 3 (oktober 1999), blz. 1-8.
- 4 Riessen e.a., Het Grote Gebod, deel 2, blz. 84.
- 5 Dijkstra, G.J. e.a., Gemeente Beilen 1940-1945, deel 3, blz. 225-236 en blz. 318-321.
- 6 *Ibidem*, blz. 253-263 en blz. 320-321.
- 7 *Ibidem*, blz. 264-265 en blz. 321-323.
- 8 *Ibidem*, blz. 117-132, 224 en 238.
- 9 *Ibidem*, blz. 258, 268, 331, 380-381.

Tijdens de bijeenkomst voorafgaand aan de legging van vijftien Stolpersteine las Finy Stulemeijer-Oldenburger het gedicht Verzet begint niet met grote woorden van Remco Campert voor.

Verzet begint niet met grote woorden

*Verzet begint niet met grote woorden
maar met kleine daden*

*zoals storm met zacht geritsel in de tuin
of de kat die de kolder in zijn kop krijgt*

*zoals brede rivieren
met een kleine bron
verscholen in het woud*

*zoals een vuurzee
met dezelfde lucifer
die een sigaret aansteekt*

*zoals liefde met een blik
een aanraking iets dat je opvalt in een stem*

*jezelf een vraag stellen
daarmee begint verzet*

en dan die vraag aan een ander stellen

Remco Campert

Voor meer informatie over het project
Stolpersteine in de gemeente Midden-Drenthe:
www.stolpersteinebeilen.nl
Contact:
stolpersteine.beilen@gmail.com